

MEDENİ HUKUK

2.BÖLÜM (Kişiler Hukuku)

Hukukta kişi terimi, haklara ve borçlara sahip olabilen varlıkları ifade eder. Hak sahibi olan varlıklar birer kişidir ve kişi terimiyle hak ehliyeti terimi aynı anlama gelir.

Kişilik Kavramı: Kişilik dar anlamıyla, haklara ve borçlara sahip olabilme yeteneğini, geniş anlamıyla da hak ehliyetinin yanı sıra fiil ehliyeti, kişilik hakları gibi durumları ifade eder.

Kişi Türleri: Bu bölümde, gerçek ve tüzel kişiler incelenmektedir.

Gerçek kişiler: Gerçek kişilerden kasıt, sadece insanlardır. Buna göre, hayvanlar veya bitkiler kişi olma niteliğine sahip olmadıkları için, hakları ve borçları da olmayacaktır. Modern hukuk düzeninde bütün insanlar birer kişidir. Bu durum Medeni Kanun md.8'de şöyle belirtilmektedir: "Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler."

Tüzel kişiler: Hayatın bir gereği olarak hukuk düzeninde gerçek kişilerin yanı sıra tüzel kişilere de yer verilmiştir. İnsan ömrünün ve gücünün yetmediği bir takım sosyal ve ekonomik faaliyetler ve bunlarla ilişkili bulunan amaçlar, insanların birlikte hareket etmesini, malların bu faaliyetlere tahsis edilmesini gerektirir. Tüzel kişiler, kişi veya mal topluluğu niteliğindedir.

Gerçek Kişilik: Gerçek kişiliğin başlangıç anına ilişkin olarak Medeni Kanunda (28.madde) şu hüküm yer almaktadır: "Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder." Çocuğun sağ olarak tamamıyla doğmuş olmasından kasıt, ana rahminden tamamıyla ayrılması ve bağımsız bir varlık olarak dış aleme gelmiş olmasıdır. Ayrıca, çocuk tamamıyla doğduktan sonra bir saniye bile yaşasa sağ doğmuş olmaktadır. Eğer çocuk sağ olarak doğmamışsa kişilik kazanamayacaktır.

Çocuğun doğduktan sonra bir saniye bile yaşaması, onun sağ doğmuş olması demektir. Bu durum miras hukuku açısından son derece önemlidir. Çünkü mirasçı olabilmek için, miras bırakanın ölümü halinde hayatta bulunmak gerekir. İşte, çocuk bir saniye dahi yaşamış olsa (ölü doğmamış olsa), ölen ana veya babasının mirasçısı olacaktır.

Kişilik doğum anıyla başlasa da hak ehliyeti, yukarıda belirtilen madde uyarınca, doğumdan önceki bir anda başlamaktadır. Kendisine hamile kalınmış olan ve doğumu beklenen çocuk, hukukta cenin adını almaktadır. Cenin sağ doğduğu taktirde hak ehliyeti ana rahmine düştüğü anda başlamış olmaktadır. Bu husus da önemli sonuçlar doğurur. Çünkü Kanunun 643.maddesinde şöyle denilmektedir: "Mirasın açıldığı tarihte, mirasçı olabilecek bir cenin varsa paylaşma doğumuna kadar ertelenir." Konuyla ilgili Kanunun 303.maddesinde şu husus yer alır: "Babalık davası, çocuğun doğumundan önce veya sonra açılabilir..."

Kişiliğin Sona Ermesi: Medeni Kanun hatırlanacağı üzere, “Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümlle sona erer...” hükmünü taşımaktaydı. Ölüm ile kişilik sona erdiğinde kişiye bağlı haklar ortadan kalkmakta, malvarlığı hakları ise mirasçılara geçer. Kişinin ölmüş olduğunun ispatı konusunda Medeni Kanun, “Bir hakkın kullanılması için bir kimsenin sağ veya ölü olduğunu veya belirli bir zamanda ya da başka bir kimsenin ölümünde sağ bulunduğunu ileri süren kimse, iddiasını ispat etmek zorundadır.” demektedir. Buna göre, bir kişinin ölmüş olduğunun ispatı, bundan kendi lehine bir hak çıkaracak olan kişiye düşer. Ölüm olayı, nüfus kütüğündeki kayıtlarla veya kanuni karinelerle ispat edilebilir.

Söz konusu karineler, ölüm karinesi ve birlikte ölüm karinesidir. Ölüm karinesi Kanunda (31.madde) şöyle geçer: “Bir kimse, ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolursa, cesedi bulunamamış olsa bile gerçekten ölmüş sayılır.” Bu durumda Kanunun 44.maddesi uyarınca, “Bir kimse, ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde ortadan kaybolursa cesedi bulunamamış olsa bile, o yerin en büyük mülki amirinin emriyle kütüğe ölü kaydı düşürülür.” İşte bu hususlar, ölüm karinesini ifade eder.

Ölüm karinesi adi bir karinedir. Bu karine, ölüme bağlanan bütün hukuki sonuçların uygulanmasına ve kişinin mal varlığının mirasçılara intikal etmesine sebep olur. Bu durumda mirasçılar teminat göstermek zorunda değildir.

Ölüm karinesinin bir yansıması da evlilik konusu ile ilgilidir. Ölüm karinesi, ölümlle aynı sonuçları doğurduğu için, ölüm karinesi uygulanan evli bir kişinin evliliği kendiliğinden sona erer.

Peki, hakkında ölüm karinesinin uygulandığı bir kişinin ölmediği ortaya çıkarsa ne olacaktır? Böyle bir halde, bu kişi mirasçılardan terekesini (zilyedin iade yükümlüğü hükümleri uyarınca) talep edebilecektir. Bu durumda başvuru Medeni Kanun hükmünde (md.993) şöyle denilmektedir: “İyiniyetle zilyedi bulunduğu şeyi, karineyle mevcut hakkına uygun şekilde kullanan veya ondan yararlanan zilyet, o şeyi geri vermekle yükümlü olduğu kimseye karşı bu yüzden herhangi bir tazminat ödemek zorunda değildir. İyiniyetli zilyet, şeyin kaybedilmesinden, yok olmasından veya hasara uğramasından sorumlu olmaz.”

Karinelerden ilki, ölüm karinesiydi. İkincisi ise birlikte ölüm karinesidir. Buna göre Medeni Kanun md.29/II şu hususu içerir: “Birden fazla kişiden hangisinin önce veya sonra öldüğü ispat edilemezse, hepsi aynı anda ölmüş sayılır.” Bu durum da miras hukuku açısından son derece önemlidir çünkü böyle bir durumda bulunan baba ile oğlu birbirlerine mirasçı olamaz. Birlikte öldükleri hususu uygulanırsa, her birinin mirası kendi hısımlarına kalır.

Ölüm karinesi gibi birlikte ölüm karinesi de adi karinelere dendir. Yani, bunların aksi her türlü kanıtla ispat edilebilir.

Gaiplik: Ölüm halinden başka, gerçek kişiliği sona erdiren bir diğer hal de gaipliktir. Gaiplikle ilgili olarak Medeni Kanun md.32’de şu husus yer alır: “Ölüm tehlikesi içinde kaybolan veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kimsenin ölümü hakkında kuvvetli olasılık varsa, hakları bu ölüme bağlı olanların başvurusu üzerine mahkeme bu kişinin gaipliğine karar verebilir. Yetkili mahkeme, kişinin Türkiye’deki son yerleşim yeri; eğer

Türkiye'de hiç yerleşmemişse nüfus sicilinde kayıtlı olduğu yer; böyle bir kayıt da yoksa anasının veya babasının kayıtlı bulunduğu yer mahkemesidir.”

Maddeden anlaşılacağı üzere, ölüm tehlikesi içinde kaybolma veya uzun süredir haber alınamama durumları, gaipliğe karar vermede göz önüne alınan hususlardır. Medeni Kanun 33.maddede, bu hususlara ilişkin süreleri de açıklar: “Gaiplik kararının istenebilmesi için, ölüm tehlikesinin üzerinden en az bir yıl veya son haber tarihinin üzerinden en az beş yıl geçmiş olması gerekir.”

Ölüm karinesinde, ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren bir durumdan bahsedilirken, gaiplik konusunda ölüme olası gözle bakılan bir durum söz konusudur. Örnek olarak, İstanbul'dan helikopterle Ankara'ya giderken, bindiği helikopter havada infilak eden bir kişinin ölümüne kesin gözle bakılabilir. Eğer bu kişi böyle bir durum içinde değilse ve teknesiyle avlanmaya gitmiş ve kaybolmuşsa, bu durumda ölüme olası gözle bakılan bir durum vardır.

Kanunun aradığı şartlar gerçekleşmiş olsa dahi gaiplik kendiliğinden gerçekleşmez, mahkemenin vereceği karara ihtiyaç vardır. Mahkeme de gaiplik kararını re'sen yani kendiliğinden veremez, hakları ölüme bağlı olanlardan birinin başvurusu gerekir. Buradaki süreçle ilgili olarak Kanunda şu hükümler yer alır (md. 33-34-35): “Gaiplik kararının istenebilmesi için, ölüm tehlikesinin üzerinden en az bir yıl veya son haber tarihinin üzerinden en az beş yıl geçmiş olması gerekir. Mahkeme, gaipliğine karar verilecek kişi hakkında bilgisi bulunan kimseleri, belirli bir sürede bilgi vermeleri için usulüne göre yapılan ilânla çağırır. Bu süre, ilk ilânın yapıldığı günden başlayarak en az altı aydır.” / “Gaipliğine karar verilecek kişi, ilân süresi dolmadan ortaya çıkar veya kendisinden haber alınırsa ya da öldüğü tarih tespit edilirse gaiplik istemi düşer.” / “İlândan sonuç alınamazsa, mahkeme gaipliğe karar verir ve ölüme bağlı haklar, aynen gaibin ölümü ispatlanmış gibi kullanılır. Gaiplik kararı ölüm tehlikesinin gerçekleştiği veya son haberin alındığı günden başlayarak hüküm doğurur.” Son maddeden anlaşıldığı üzere, gaiplik geçmişe etkili sonuçlar doğurur.

Gaiplik kararı ile gaibin evliliğinin sona ermesi ise, ölüm karinesinde olduğu gibi kendiliğinden olmaz. Medeni Kanun md. 131 uyarınca, “Gaipliğine karar verilen kişinin eşi, mahkemece evliliğin feshine karar verilmedikçe yeniden evlenemez. Kaybolanın eşi evliliğin feshini, gaiplik başvurusuyla birlikte veya ayrıca açacağı bir dava ile isteyebilir. Ayrı bir dava ile evliliğin feshi, davacının yerleşim yeri mahkemesinden istenir.”

Gaiplik söz konusu olduğunda mirasla ilgili hususlar da ölüm karinesindekinden farklıdır. Buna göre, Kanunun 584.maddesi uyarınca, “Hakkında gaiplik kararı verilmiş bir kimsenin mirasçıları veya mirasında hak sahibi olan kişiler, tereke malları kendilerine teslim edilmeden önce bu malları ileride ortaya çıkabilecek üstün hak sahiplerine veya gaibin kendisine geri vereceklerine ilişkin güvence göstermek zorundadırlar. Bu güvence, ölüm tehlikesi içinde kaybolma durumunda beş yıl, uzun zamandan beri haber alınamama durumunda onbeş yıl ve her hâlde en çok gaibin yüz yaşına varmasına kadar geçecek süre için gösterilir. Beş yıl, tereke mallarının tesliminden; onbeş yıl, son haber tarihinden başlayarak hesaplanır.” Bu maddeden anlaşılacağı üzere, mirasçıların teminat göstermeleri gerekir.

Gaiplik kararı üzerine kimlerin mirasçı olacağı karar tarihine göre değil, kişinin ölüm tehlikesi içinde kaybolma veya son haber alınma tarihinde göre tespit edilir.

Kanunun 585.maddesine göre, "Gaip ortaya çıkarsa veya üstün hak sahibi olduklarını ileri sürenler bu sıfatlarını ispat ederlerse, tereke mallarını teslim almış olanlar, aldıkları malları zilyetlik kuralları uyarınca geri vermekle yükümlüdürler." Böyle bir durumda gaip veya üstün haklı mirasçı, istihkak davası açarak terekeyi geri ister. Mirasçılar iyiniyetli ise üstün haklı mirasçının dava açma süresi 1 veya 10 yıla sınırlıdır.

Son olarak Hazine'nin istemi konusuna değinmekte fayda vardır. Buna göre, "Sağ olup olmadığı bilinmeyen bir kimsenin malvarlığı veya ona düşen miras payı on yıl resmen yönetilirse ya da malvarlığı böyle yönetilenin yüz yaşını dolduracağı süre geçerse, Hazinesinin istemi üzerine o kimsenin gaipliğine karar verilir. Gaiplik kararı verilebilmesi için gerekli ilân süresinde hiçbir hak sahibi ortaya çıkmazsa, aksine hüküm bulunmadıkça, gaibin mirası Devlete geçer. Devlet, gaibe veya üstün hak sahiplerine karşı, aynen gaibin mirasını teslim alanlar gibi geri vermekle yükümlüdür." (Medeni Kanun md.588)

Gerçek Kişinin Ehliyetleri

a) Hak Ehliyeti: Hak ehliyeti, hak ve borç sahibi olabilme iktidarındır ve kişi kavramı ile eş anlamlı kullanılabilir.

Bir kişinin hak ehliyetine sahip olabilmek için bir irade açıklamasına veya bir işlem yapmasına gerek bulunmaz, bu anlamıyla hak ehliyeti pasiftir. Medeni Kanun hükümlerine göre, gerçek kişiler için doğmuş olmak hak ehliyetini kazanmak için yeterli bir koşuldur; hatta cenin dahi sağ doğmak koşuluyla hak ehliyetine sahiptir. Tüzel kişilerin hak ehliyeti ise kanunun aradığı şekilde kurulmuş olmalarıyla başlar.

Medeni Kanunun 8.maddesi her insanın hak ehliyetinin var olduğunu, bütün insanların hukuk düzeni içinde haklara ve borçlara sahip olmada eşit olduğunu belirtir. Buradan eşitlik ve genellik gibi iki ilke doğar. (Unutulmamalıdır ki, bu iki ilke medeni haklar açısından söz konusu olmaktadır. Bazı haklardan yararlanmak içinse belli şartları taşımak gerekir. Örnek olarak, seçme hakkına sahip olabilmek için 18 yaşın doldurulmuş olması gerekir).

b) Fiil Ehliyeti: Fiil ehliyeti, medeni hakları kullanabilme ehliyeti anlamına gelir. Medeni Kanunun 9.maddesine göre, "Fiil ehliyetine sahip olan kimse, kendi fiilleriyle hak edinebilir ve borç altına girebilir."

Hak ehliyetine herkes sahip olabilirken, fiil ehliyeti için böyle bir durum geçerli değildir. Fiil ehliyetine sahip olabilmek için kanunun aradığı bir takım şartlara sahip olmak gerekir. Bu anlamıyla fiil ehliyeti, aktif bir ehliyettir.

Fiil ehliyetine sahip olabilme hususunda Medeni Kanun md.10 şöyle der: "Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır." Ayırt etme gücünden kasıt, Kanunun 13.maddesinde belirtildiği üzere şöyledir: "Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir."

Ayırt etme gücü, fiil ehliyetinin en önemli şartıdır.

Fiil ehliyetinin bir diğer şartı ise ergin olmaktır. Medeni Kanun md.18'e göre, "Erginlik onsekiz yaşın doldurulmasıyla başlar." Bu şekildeki erginliğe normal erginlik denir. Bazı hallerde onsekiz yaşını doldurmamış bir kimse de ergin sayılabilir. Bu ise, erken erginliktir.

Erken erginlik iki halde olmaktadır: İlki evlenme ile ergin olma, diğeri ergin kılınmadır. İlki, yani evlenme ile ergin kılınma hususunda Kanunda şu ifade yer alır: "Evlenme kişiyi ergin kılar."(Md.11/2) Bunun yanında yine Medeni Kanuna göre, "Erkek veya kadın onyediyi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple onaltı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak buldukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir." Medeni Kanunun 124.maddesindeki bu hükme göre, 17 yaşını dolduran bir kız veya erkek evlendiğinde ergin olur ve bu erginlik kesindir. Erginliğin kesin olmasından kasıt, evlenmenin sona ermesi halinde ergin olmamış (küçük) haline dönmez.

Evlenme ile ergin olmanın yanı sıra, ergin kılınma da erken erginliğin bir diğer türüdür. Medeni Kanun md.12'ye göre, "Onbeş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir." Eğer ergin kılınmasına karar verilecek küçük, velayet değil de vesayet altında ise bu durumda vesayet dairelerinin de izni gerekir. Buna göre, Kanunun 463.maddesindeki duruma uygun olarak, önce vesayet makamı olan sulh mahkemesinin, sonra da denetim makamı olan asliye mahkemesinin izni gerekir. Ergin kılınma için yetkili mahkeme, küçüğün yerleşim yeri asliye mahkemesidir.

Hakkında ergin kılınma kararı verilen küçük, o andan itibaren ergin olur. Bu durumda velayet veya vesayet altından çıkar. Ergin kılınma kararı da kesindir ve kişiden geri alınamaz. Önemli olan bir husus ise, ergin kılınmanın evlenme yaşını etkilememesidir; ergin kılınma kararı verilmiş de olsa kişi Kanunun aradığı evlenme yaşı şartına uymalıdır. (Ergin kılınma küçüğün 18 yaşını doldurmuş olması anlamına gelmez).

Fiil ehliyetine sahip olabilmek için, hatırlanacağı gibi, ayırt etme gücüne sahip olmak ve ergin olmak durumları incelendi. Bu husustaki bir diğer şart ise kısıtlı olmamaktır. Kısıtlama durumunda ergin bir gerçek kişinin fiil ehliyeti mahkeme kararıyla sınırlandırılmakta veya kaldırılmaktadır.

Medeni Kanunun 405 – 408.maddelerinde kısıtlamaya ilişkin şu ifadeler yer alır: "Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı sebebiyle işlerini göremeyen veya korunması ve bakımı için kendisine sürekli yardım gereken ya da başkalarının güvenliğini tehlikeye sokan her ergin kısıtlanır. Görevlerini yaparlarken vesayet altına alınmayı gerekli kılan bir durumun varlığını öğrenen idarî makamlar, noterler ve mahkemeler, bu durumu hemen yetkili vesayet makamına bildirmek zorundadırlar." / "Savurganlığı, alkol veya uyuşturucu Madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı veya malvarlığını kötü yönetmesi sebebiyle kendisini veya ailesini darlık veya yoksulluğa düşürme tehlikesine yol açan ve bu yüzden devamlı korunmaya ve bakıma muhtaç olan ya da başkalarının güvenliğini tehdit eden her ergin kısıtlanır." / Bir yıl veya daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı bir cezaya mahkûm olan her ergin kısıtlanır. Cezayı yerine getirmekle görevli makam, böyle bir hükümlünün cezasını çekmeye başladığını, kendisine vasi atanmak üzere hemen yetkili vesayet makamına bildirmekle yükümlüdür." / "Yaşlılığı, sakatlığı, deneyimsizliği veya ağır hastalığı sebebiyle

işlerini gerektiği gibi yönetemediğini ispat eden her ergin kısıtlanmasını isteyebilir.” (Kanunda sayılan bu halleri iyi bilmek çok önemlidir.)

Kısıtlama sonucunda bir takım hususlar da öne çıkmaktadır. Bunlar, Medeni Kanunun 409 ve 410.maddelerinde şöyle belirtilmiştir: “Bir kimse dinlenilmeden savurganlığı, alkol veya uyuşturucu Madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetimi veya isteği sebebiyle kısıtlanamaz. Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı sebebiyle kısıtlamaya ancak resmî sağlık kurulu raporu üzerine karar verilir. Hâkim, karar vermeden önce, kurul raporunu göz önünde tutarak kısıtlanması istenen kişiyi dinleyebilir.” / Kısıtlama kararı, kesinleşince hemen kısıtlının yerleşim yeri ile nüfusa kayıtlı olduğu yerde ilân olunur. Kısıtlama, iyiniyetli üçüncü kişileri ilândan önce etkilemez. Ayırt etme gücüne sahip olmamanın sonuçlarına ilişkin hükümler saklıdır.”

Fiil Ehliyetinin Kapsamı

a) Hukuki işlem ehliyeti: Hukuki işlem, hukuki bir sonuç elde etmek üzere irade açıklamasında bulunmaktır. Hukuki işlemler, tek taraflı olanlar ve çok taraflı olanlar biçiminde ikiye ayrılabilir.

Sadece bir tarafın iradesini açıklamasıyla ortaya çıkan hukuki işlemler, tek taraflıdır. (Örnek olarak, vasiyet). Birden çok kişinin irade açıklaması ile meydana gelen hukuki işlemler ise çok taraflıdır. (Örnek olarak, sözleşmeler.) Burada önemli bir nokta, bağışlama konusudur. Bağışlama tek tarafa borç yükleyen ancak çok taraflı olan bir sözleşmedir.

b) Haksız fiillerden sorumlu olma ehliyeti: Bir kimsenin, hukuka aykırı fiilleriyle başkasına vermiş olduğu zararı bizzat gidermekle yükümlü olmasıdır.

c) Dava ehliyeti: Bir kimsenin mahkemelerde davacı veya davalı sıfatıyla yargılama hukukuna ait işlemleri bizzat yapabilmesidir.

Fiil Ehliyetine Göre Gerçek Kişilerin Durumları

1- Tam Ehliyetliler: Ayırt etme gücüne sahip olan, ergin olan ve kısıtlı olmayan bütün kişiler fiil ehliyetine tam manasıyla sahiptir. Tam ehliyetliler her türlü hukuki işlemi kimsenin iznine muhtaç olmaksızın bizzat yapabilir.

2- Sınırlı Ehliyetliler: Bu kişiler aslında tam ehliyetli olsalar da, ehliyetleri bazı sebeplerle belli konularda sınırlandırılmıştır. Sınırlı ehliyetliler ergin, ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan kişilerdir ancak kanun koyucu tarafından bazı bakımlardan ehliyetleri sınırlandırılmıştır. Sınırlı ehliyetliler durumunda olan kişiler evli kişiler ve kendisine yasal danışman atanmış olan kişilerdir. (Bu kişilerde ehliyetlilik asıl, ehliyetsizlik ise istisnadır).

Konunun evli kişilerle olan kısmı şu şekildedir: Eşlerden birisi, diğerinin açık rızası olmadıkça aile konutunu devredemez, aile konutu üzerindeki hakları sınırlayamaz ve aile konutu ile ilgili kira sözleşmesini feshedemez. Eşlerden birinin istemi üzerine hakim, belirleyeceği malvarlığı değerleriyle ilgili tasarrufların ancak istemde bulunan eşin rızasıyla yapılabileceğine karar verebilir. Bu konudaki bir başka husus da şudur: Aksine bir anlaşma yoksa eşlerden birinin rızası olmadan diğeri paylı mülkiyet konusu maldaki pay üzerinde tasarrufta bulunamaz.

Sınırlı ehliyetliler kategorisindeki bir diğerk kişi/kişiler ise kendisine yasal danışman atanmış olanlardır. Medeni Kanun md. 429'a göre, "Kısıtlanması için yeterli sebep bulunmamakla beraber korunması bakımından fiil ehliyetinin sınırlandırılması gerekli görülen ergin bir kişiye aşğıdaki işlerde görüşü alınmak üzere bir yasal danışman atanır:

1. Dava açma ve sulh olma,
2. Taşınmazların alımı, satımı, rehn edilmesi ve bunlar üzerinde başka bir aynî hak kurulması,
3. Kıymetli evrakın alımı, satımı ve rehn edilmesi,
4. Olağan yönetim sınırları dışında kalan yapı işleri,
5. Ödünç verme ve alma,
6. Ana parayı alma,
7. Bağışlama,
8. Kambiyo taahhüdü altına girme,
9. Kefil olma.

Aynı koşullar altında bir kimsenin malvarlığını yönetme yetkisi, gelirlerinde dilediği gibi tasarruf hakkı saklı kalmak üzere kaldırılabilir."

Yukarıda sayılan 9 maddedeki işlemler, yasal danışmanların olumlu oyu alınmaksızın yapılamaz. Eğer kendisine yasal danışman atanmış kişi, söz konusu olumlu oy olmadan sayılan işlemleri yaparsa, bu işlemler tek taraflı bağlamazlığa tabi olur. Böyle bir halde, karşı taraf bağlı olacak ancak sınırlı ehliyetli kişi bağlı olmayacaktır.

Bir diğerk önemli husus, bu işlemlerin yasal danışman tarafından, kendisine yasal danışman atanan kişi adına yapılmayacağıdır. Bu işlemleri, sınırlı ehliyetli kişi bizzat yapar çünkü yasal danışman o kişinin yasal temsilcisi değildir. İşlemin yapılmasında yasal danışmanın rolü, olumlu oy vermektir.

3- Sınırlı Ehliyetsizler: Bu kişiler, fiil ehliyetinin tüm şartlarına sahip olmayanlardır; bu husustan dolayı ehliyetleri yoktur ancak kanun koyucu bazı bakımdan bu kişileri kısmen ehliyetli saymıştır. Bu gruba giren kişiler, ayırt etme gücüne sahip olan küçükler ile ayırt etme gücüne sahip olan kısıtlılardır. Bu kişilerde ehliyetsizlik asıl, ehliyetlilik ise istisnadır (sınırlı ehliyetlilerdekinin tersi).

Sınırlı ehliyetsizler satım, kira gibi kendilerini borç altına sokan hukuki işlemleri kendi başlarına yapamazlar; kural olarak bu gibi işlemler, onların namına yasal temsilcileri tarafından yapılır. Yasal temsilciler, veli ve vasilerdir. Yasal temsilci hukuki işlemde önce de sonra da rızasını açıklayabilir. Önce açıklamasına izin, sonradan açıklamasına ise onama denir.

Sınırlı ehliyetsiz bir kişi kendisini borç altına sokan bir hukuki işlemi yasal temsilcisinin izni olmadan yaparsa bu işlem tek taraflı bağlamazlık yaptırımına tabi olur. (Karşı taraf işlemle bağlı olur, sınırlı ehliyetsiz kişi ise bağlı olmaz). Bu işlemin sınırlı ehliyetsizi de bağlaması, işleme yasal temsilci tarafından onam verilmesi ile olur. Medeni Kanun 451.maddesinde bu konuda şunu söyler: “Ayırt etme gücüne sahip olan vesayet altındaki kişi, vasinin açık veya örtülü izni veya sonraki onamasıyla yükümlülük altına girebilir veya bir haktan vazgeçebilir. Yapılan işlem diğer tarafın belirlediği veya başvurusu üzerine hâkimin belirleyeceği uygun bir süre içinde onanmazsa, diğer taraf bununla bağlı olmaktan kurtulur.”

Medeni Kanununun 452.maddesi ise yasal temsilcinin onamadığı hususu inceler: “Vasinin onamadığı işlemlerde taraflardan her biri verdiği geri isteyebilir. Ancak, vesayet altındaki kişi, sadece kendi menfaatine harcanan veya geri isteme zamanında malvarlığında mevcut olan zenginleşme tutarıyla ya da iyiniyetli olmaksızın elden çıkarmış olduğu miktarla sorumludur. Vesayet altındaki kişi, fiil ehliyetine sahip olduğu hususunda diğer tarafı yanıltmış ise, onun bu yüzden uğradığı zarardan sorumlu olur.”

Sınırlı ehliyetsiz bir kişi, kendisini borç altına sokmayan, sadece menfaat sağlayan hukuki bir işlemi ise yasal temsilcilerin rızası olmadan yapabilir. (Örnek olarak, sınırlı ehliyetsizi borç altına sokmayan ve ona karşı yapılmış olan bir bağışlama sözleşmesi). Ayrıca, sınırlı ehliyetli bir kişi, yönetimi kendisine bırakılmış olan mallarla (serbest mallarla) ilgili hukuki işlemleri, kendilerini borç altına sokacak mahiyette olsa dahi, kendi başlarına yapabilir.

Medeni Kanuna göre, vesayet altındaki kişiye vesayet makamı tarafından bir meslek veya sanatın yürütülmesi için izin verilmiş ise, o kişi bununla ilgili her türlü olağan işlemleri yapmaya yetkilidir ve bu tür işlemlerden dolayı bütün malvarlığı ile sorumludur. Bu hüküm, 453. maddede yer almaktadır.

Bunların yanı sıra, kişiye sıkı sıkıya bağlı hakların kullanılmasında kural olarak yasal temsilcinin rızası gerekmez. Buna göre, sınırlı ehliyetsiz küçük, 15 yaşını doldurmuşsa yasal temsilcinin iznini almadan ergin kılınma başvurusu yapabilir. (Unutulmamalıdır ki, rızanın aranmama durumu başvuru içindir. Ergin kılınma içinse yasal temsilcinin rızası gerekmektedir.)

Nişanlanma, evlenme ve evlatlığa alınma gibi hakların kullanılmasında ise, ergin kılınmada olduğu gibi, rızaya ihtiyaç vardır. (Medeni Kanun md.118/II: “Nişanlanma, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça küçüğü veya kısıtlıyı bağlamaz.” Medeni Kanun md.126-127: “Küçük, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez.” / “Kısıtlı, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez.”) Şu hususu belirtmekte de fayda vardır; 15 yaşını tamamlamış olan sınırlı ehliyetsizler tek başlarına vasiyet yapabilir.

Ancak bazı işlemler de vardır ki, bu işlemleri sınırlı ehliyetsizler ne bizzat yapabilir, ne yasal temsilcilerinin rızası ile yapabilir, ne de yasal temsilcileri onların adına yapabilir. Bunlar, yasak işlemlerdir ve yapıldıklarında hiçbir hüküm ifade etmezler. Medeni Kanun md.449’da bu durumu doğuran üç hal şöyle yer alır: “Vesayet altındaki kişi adına kefil olmak, vakıf kurmak ve önemli bağışlarda bulunmak yasaktır.” (Sınırlı ehliyetsiz bir kişi 15 yaşını doldurmuş olması şartıyla, vasiyet yoluyla vakıf kurabilir.)

4- Tam Ehliyetsizler: Bu kişilerin ayırt etme gücü yoktur ve fiil ehliyetleri bulunmaz. Ergin olmaları da bir önem arz etmez. Kural olarak hukuki işlem ehliyetleri yoktur ve yasal temsilcilerinin rızası ile de hukuki işlemlerde bulunamazlar, yaptıkları işlemlere yasal temsilcileri onam verse de işlemler geçerli hale gelmez. Bu durum Kanunun 15.maddesinde şöyle ifade edilmiştir: “Kanunda gösterilen ayırık durumlar saklı kalmak üzere, ayırt etme gücü bulunmayan kimsenin fiilleri hukukî sonuç doğurmaz.” Buna göre, karşı tarafın iyiniyetli olması veya olmaması da önemli değildir.

Ancak yukarıdaki hususun sıkı sıkıya uygulanması bazen hakkaniyete ters sonuçlara meydan verebilir. Bu açıdan tam ehliyetsizlerle ilgili olarak bazı istisnai durumlar da mevcuttur. Şöyle ki;

Yaptığı evlilik, evliliğin iptaline kadar hüküm ve sonuç doğurur, bu evlilikten doğan çocuk / çocuklar, evlilik içinde doğmuş sayılır.

Mirasçı olabilirler.

Tam ehliyetsiz bir kişi, diğer bir kişiye sattığı malın bedelini almışsa, bedeli iade etmekle yükümlüdür (sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca).

Tam ehliyetsizlerin haksız fiillerden sorumlu olma ehliyetleri yoktur. Ancak, kusursuz sorumluluk hallerinde ve hakkaniyetin gerektirdiği durumlarda, bu ilkenin istisnaları olabilmektedir.

Tam ehliyetsiz kişiler mahkemede davalı veya davacı sıfatıyla bulunarak yargılama hukuku işlemlerini bizzat yapamaz. Tam ehliyetsiz adına hukuki işlemler, yasal temsilcisi tarafından yapılır ancak yasal temsilci, tam ehliyetsizin malını bağışlayamaz, vakfedemez ve onun adına kefil olamaz.

Son olarak, tam ehliyetsiz bir kişi bir malı işlemiş ve işlenen bu malın değeri açıkça önceki halinden fazla duruma gelmişse, tam ehliyetsiz kişi o eşyanın mülkiyetine sahip olur.

Hısımlık

Gerçek kişiler arasında kan veya işlemsel bir bağ dolayısıyla meydana gelen yakınlık ilişkisine hısımlık denir. Hısımlık sadece gerçek kişilerle yani insanlarla ilişkili bir konudur. Zira Medeni Kanunun 48.maddesinde şu hüküm yer alır: “Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler.”

Hısımlık, kan hısımlığı ve kan dışı hısımlık gibi iki ana maddeye ayrılabilir.

Kan Hısımlığı: Birbirlerinden veya ortak bir asıldan üreyen kişiler arasındaki hısımlığa kan hısımlığı denir. Kan hısımlığı da iki alt başlığa ayrılabilir: Üstsoy – altsoy hısımlığı ve yansoy hısımlığı.

Medeni Kanunun 17.maddesinde şöyle denmektedir: “Kan hısımlığının derecesi, hısımları birbirine bağlayan doğum sayısı ile belli olur. Biri diğerinden gelen kişiler arasında üstsoy-

altsoy hısımlığı; biri diğ erinden gelmeyip de, ortak bir kökten gelen kişiler arasında yansoy hısımlığı vardır.”

Maddenin iç erdiği husus, üstsoy – altsoy hısımlığının hem ana hem de baba tarafından sınırsız olduğudur çünkü bu kişiler birbirinden üremektedir. Bu tür hısımlığa dü z çizgi hısımlığı da denir.

Maddenin düzenlediği bir diğ er husus olan yansoy hısımlığı ise kişinin kardeşleri arasında ve amcası, dayısı, halası, teyzesi ve amca, hala, teyze ve dayısının çocukları arasında söz konusu olan bir hısımlıktır. Burada, ortak bir kökten gelme durumu mevcuttur.

Maddenin ifade ettiğ i bir baş ka nokta da kan hısımlığının derecesidir. Maddedeki ifadeden anlaşıldığı üzere, örneğ in, bir kimse ile çocukları arasında bir doğ um olduğ u için bu kişiler arasında birinci dereceden kan hısımlığı vardır. Yine bir baş ka örnek, iki kardeş in durumudur. Burada, bir doğ um kendisinin bir tane de kardeş inin olmak üzere iki doğ um vardır ve kardeş ler bu sebeple iki dereceden kan hısımlı konumundadır. Son olarak, bir kimsenin halası (amcası) ile arasında üçüncü dereceden kan hısımlığı vardır, denilebilir.

Kan Dışı Hısımlık: Kan hısımlığı iki çeş ide (üstsoy – altsoy ve yansoy) ayrılmış tı. Kan dış ı hısımlık da benzer şekilde ikiye ayrılabilir: Kayın hısımlığı ve yapay hısımlık.

Kayın hısımlığı, evlenme dolayısıyla meydana gelir. Medeni Kanununun 18.maddesine göre, “Eşlerden biri ile diğ er eş in kan hısımları, aynı tür ve dereceden kayın hısımları olur. Kayın hısımlığı, kendisini meydana getiren evliliğ in sona ermesiyle ortadan kalkmaz.” (Eşler arasında hısımlık olmaz, eşler birbirinin hısımlı değ ildir.)

Kayın hısımlığının, kendisini meydana getiren evliliğ in sona ermesiyle ortadan kalkmaması önemli bir özelliktir. Ancak, evlilik sona erdikten sonra eski eşlerin yeni kan hısımları doğ arsa, bunlar ile eski eş arasında kayın hısımlığı oluşmaz.

Eşlerden birinin (karı veya kocanın), diğ erinin anası, babası, kardeşleri, kardeş çocukları, büyük ana ve babaları ile kayın hısımlı olduğ u unutulmamalıdır. Ayrıca, örnek olarak, erkeğ in, eşinin anası, babası, kardeşleri, kardeş çocukları, büyük ana ve babaları ile olan hısımlığı, kadının onlarla olan hısımlığı ile aynıdır. (Örnek: Koca ile karısının ana veya babası arasında birinci dereceden kayın hısımlığı olur. Diğ er hısımlık dereceleri de yukarıda açıklandığı gibidir.)

Bir diğ er kan dış ı hısımlık türü ise yapay hısımlıktır. Yapay hısımlık ise evlat edinme ile meydana gelir. Burada önemli olan, bu şekilde olan yapay hısımlığ in, kan ve kayın hısımlığı gibi ebedi olmamasıdır. Zira evlatlı ilişkisi ortadan kalktığı anda yapay hısımlık da son bulur.

Evlatlık edinme durumuyla ilgili bir takım özellikler vardır. Buna göre, evlatlık ilişkisi sadece evlat edinilenle evlatlık arasında bir hısımlık ilişkisi meydana getirir.

Evlat edinen eşlerin, evlat edindikten sonra bir çocukları olursa, doğ an bu çocukla evlatlık arasında kardeşlik bağı kurulmuş olmaz. Bunun yanında, eğer eşler tarafından iki kişi evlat edinilmiş se, bu iki kişi arasında da kardeşlik bağı kurulmuş olmayacaktır.

Hısımlığın önemini anlatan Medeni Kanun maddelerine örnek olarak şunları verebiliriz:

Madde 497- *Altsoyu, ana ve babası ve onların altsoyu bulunmayan mirasbırakanın mirasçıları, büyük ana ve büyük babalarıdır. Bunlar, eşit olarak mirasçılardır.*

Mirasbırakandan önce ölmüş olan büyük ana ve büyük babaların yerlerini, her derecede halefiyet yoluyla kendi altsoyları alır.

Ana veya baba tarafından olan büyük ana ve büyük babalardan biri altsoyu bulunmaksızın mirasbırakandan önce ölmüşse, ona düşen pay aynı taraftaki mirasçılara kalır.

Ana veya baba tarafından olan büyük ana ve büyük babaların ikisi de altsoyları bulunmaksızın mirasbırakandan önce ölmüşlerse, bütün miras diğer taraftaki mirasçılara kalır.

Sağ kalan eş varsa, büyük ana ve büyük babalardan birinin mirasbırakandan önce ölmüş olması hâlinde, payı kendi çocuğuna; çocuğu yoksa o taraftaki büyük ana ve büyük babaya; bir taraftaki büyük ana ve büyük babanın her ikisinin de ölmüş olmaları hâlinde onların payları diğer tarafa geçer.

Madde 498- *Evlilik dışında doğmuş ve soybağı, tanıma veya hâkim hükmüyle kurulmuş olanlar, baba yönünden evlilik içi hısımlar gibi mirasçı olurlar.*

Madde 499- *Sağ kalan eş, birlikte bulunduğu zümreye göre mirasbırakana aşağıdaki oranlarda mirasçı olur:*

- 1. Mirasbırakanın altsoyu ile birlikte mirasçı olursa, mirasın dörtte biri,*
- 2. Mirasbırakanın ana ve baba zümresi ile birlikte mirasçı olursa, mirasın yarısı,*
- 3. Mirasbırakanın büyük ana ve büyük babaları ve onların çocukları ile birlikte mirasçı olursa, mirasın dörtte üçü, bunlar da yoksa mirasın tamamı eşe kalır.*

Madde 500- *Evlâtlık ve altsoyu, evlât edinene kan hısımları gibi mirasçı olurlar. Evlâtlığın kendi ailesindeki mirasçılığı da devam eder.*

Evlât edinen ve hısımları, evlâtlığa mirasçı olmazlar.

Madde 501- *Mirasçı bırakmaksızın ölen kimsenin mirası Devlete geçer.*

Bunlardan ayrı olarak aşağıdaki maddelerde yer alan hükümler de önemlidir:

Madde 364- *Herkes, yardım etmediği takdirde yoksulluğa düşecek olan üstsoyu ve altsoyu ile kardeşlerine nafaka vermekle yükümlüdür.*

Kardeşlerin nafaka yükümlülükleri, refah içinde bulunmalarına bağlıdır.

Eş ile ana ve babanın bakım borçlarına ilişkin hükümler saklıdır.

Madde 129- Aşağıdaki kimseler arasında evlenme yasaktır:

1. Üstsoy ile altsoy arasında; kardeşler arasında; amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenleri arasında,
2. Kayın hısımlığı meydana getirmiş olan evlilik sona ermiş olsa bile, eşlerden biri ile diğerinin üstsoyu veya altsoyu arasında,
3. Evlât edinen ile evlâtlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında.

.....
www.alanbilgisi.net
.....